

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΛΛΑΚΗΣ

ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Στα κρατητήρια της ΕΣΑ το 1973

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΑΝΟΓΕΥΜΑΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ www.efsyn.gr

1 Μαρτίου 1973, Πέμπτη

Όργανα της Ασφάλειας Αθηνών με συλλαμβάνουν στο σπίτι μου στις 7 η ώρα το πρωί και με οδηγούν στο ΕΑΤ/ΕΣΑ, πίσω από την αμερικάνικη πρεσβεία.

Χωρίς πολλές διατυπώσεις, μου παίρνουν όσα αντικείμενα έχω πάνω μου, ρολόι, ζώνη, λεφτά, και με κλείνουν στο κελί Νο 5. Είναι ένα δωμάτιο υπερβολικά μεγάλο, κάπου 8x5 και 4 μέτρα ύψος. Μοναδικό έπιπλο ένα κρεβάτι στη μέση.

Μένω μόνος. Ησυχία.

Σε μισή ώρα περίπου ανοίγει η πόρτα και μπαίνει μέσα ο «Τσέλιγκας» (Γιάννης Αγγελής). Φοράει πολιτικά κι όπως έμαθα αργότερα είναι δεκανέας κληρωτός. Με κοιτάζει στα μάτια και προσπαθεί να πάρει ύψος άγριο. Πλησιάζει και μου δίνει μια μπουνιά στον ώμο. Του λέω «πρόσεχε, μπορεί να μη με προορίζουν για ξύλο και να βρεις τον μπελά σου». Φεύγει χωρίς να απαντήσει. Σε δέκα λεπτά γυρίζει. Μαζί του είναι άλλοι δύο, ο Μιχάλης ο Πέτρου και ένας ακόμη, επαρχιώτης, άξεστος και μάλλον διανοητικά καθυστερημένος. Αρχίζει το ξύλο. Κρατάει περίπου μισή ώρα. Συγχρόνως βρίζουν και απειλούν. Προσπαθούν με όσα λένε να αγριεύουν.

Μ' αφήνουν πάλι μόνο. Ψάχνομαι. Δεν μου 'χουν αφήσει κανένα εμφανές σημάδι, ούτε αισθάνομαι κάποιον ιδιαίτερο πόνο. Είμαι ευχαριστημένος με τον εαυτό μου. Μία φορά μόνο έπεσα κάτω γονατιστός και αμέσως σηκώθηκα. Ο πόνος δεν ήταν αβάσταχτος. Δεν έκλαψα ούτε φώναξα δυνατά. Κατά κάποιον παράξενο τρόπο χαίρομαι που γνώρισα την εμπειρία του ξύλου.

Σε λίγο με μεταφέρουν στο κελί Νο 3. Στον δρόμο μού ρίχνουν μερικές κλοτσιές. Το κελί είναι μικρό.

Κατά το μεσημέρι μπαίνουν στο κελί μου τρεις. Ο ένας είναι ο Μ. Πέτρου. Αρχίζει πάλι το ξύλο. Αυτή τη φορά πόνεσα.

Για μεσημεριανό φαγητό μου δίνουν σούπα από κοτόπουλο. Ακούω σπαρακτικές κραυγές από το κελί Νο 4. Πρέπει να 'ναι κάποιος πολύ νέος. Αρχίζω να φοβάμαι. Κοιμάμαι για λίγο. Με ξυπνάει ένας καινούργιος εσατζής. Με χτυπάει με μπουνιές και χαστούκια. Επεμβαίνει ο Πέτρου: «Μην τον χαϊδεύεις, θα δει μετά τι τον περιμένει». Φεύγουν. Χτυπάω την πόρτα και φωνάζω ότι είμαι άρρωστος, ότι έχω ανάγκη να με δει γιατρός. Καμία απάντηση.

Για βραδινό φαγητό έχει σπανακόρυζο κι ένα αυγό. Το σώμα μου αρχίζει να με πονάει. Έχω πονοκέφαλο και κρυώνω. Πέφτω να κοιμηθώ με τα ρούχα. Κατά τις 11 ανοίγει η πόρτα. Με σπκώνουν απ' το κρεβάτι και μου το παίρνουν. Μου δίνουν μία καρέκλα, ένα κομοδίνο και γραφική ύλη. Ο λοχαγός Τσάλας μου λέει: «Γράψε ό,τι ξέρεις πως μας ενδιαφέρει».

2 Μαρτίου 1973, Παρασκευή

Αρχίζω να γράφω. Νυστάζω και κρυώνω. Όλη τη νύχτα γράφω και μισοκοιμάμαι καθιστός. Το πρωί παραδίδω περίπου 4 κόλλες διαγωνισμού.

Μου λείπει φοβερά το τσιγάρο. Κάποια στιγμή μπαίνει μες στο κελί μου ένας με πολιτικά και μου λέει πως είναι γιατρός. Μου φέρεται ανθρωπινά. Συγκινούμαι. Του λέω ότι με χτυπάνε αλύπητα. Αγανακτεί. Βλαστημάει με σφιγμένα δόντια. Μετά με εξετάζει. Πίεση και σφυγμό. Φαίνεται ικανοποιημένος. Με καθουχάζει και πραγματικά μου δίνει κουράγιο. Χρειάστηκε κάμποσος καιρός για να καταλάβω τον ρόλο που έπαιζε ο γιατρός Κόφας.

Για μεσημεριανό έχει φασολάδα. Ο Τσέλιγκας μου δίνει ένα χαστούκι. Το απόγευμα μου φέρνουν ρούχα από το σπίτι. Καταλαβαίνω ότι έχουν κάνει έρευνα στο σπίτι μου. Η μέρα περνάει σχετικά ήρεμα. Μόνο, πού και πού, κάποιος ανοίγει το παραθυράκι και βρίζει.

Μετά το βραδινό φαγητό (ψάρι με χόρτα) με πάνε για πρώτη φορά στον διοικητή, τον Χατζηζήση. Με περιμένει δήθεν έξαλλος. Μου πετάει τα γραφτά μου στα μούτρα, λέγοντας ότι γελάστηκα αν νομίζω ότι μπορώ να παίξω με την ΕΣΑ. Βρίζει κυδαία. Θυμίζει γελοιογραφία κακού. Μου δείχνει μερικά από τα χαρτιά που βρήκαν στο γραφείο μου. Παγώνω. Δεν ξέρω αν έχουν βρει κι άλλα. Δεν ξέρω ποιους άλλους έχουν συλλάβει και τι άλλο μπορεί να ξέρουν. Μετά με οδηγούν στο γραφείο του λοχαγού Τσάλα, όπου αρχίζει η ανάκριση. Ο Τσάλας δεν επιμένει ποτέ στις ερωτήσεις του και όταν απειλεί, το κάνει με διακριτικότητα. Παίζει τον ρόλο του καλού. Μου προσφέρει τσιγάρο και καπνίζω.

3 Μαρτίου, Σάββατο

Κατά τη μιάμιση σταματάει η ανάκριση και με γυρίζουν στο κελί μου. Μου δίνουν κρεβάτι. Είμαι ευγνώμων. Όλη τη νύχτα βήχω άσχημα. Στις εξήμισι το πρωί μου παίρνουν το κρεβάτι και μου δίνουν πάλι χαρτί και μολύβι να γράψω. Αρχίζω νέα κατάθεση με βάση τα στοιχεία που είδα ότι έχουν στα χέρια τους.

Για μεσημεριανό έχει κοτόπουλο (ράχη) με μακαρόνια. Δέχομαι μια κλοτσιά απ' τον «Τσέλιγκα». Κατά τις 4 μου φέρνουν το κρεβάτι. Ξαπλώνω μέχρι το βραδινό φαγητό (πατάτες τηγανητές κι ένα αυγό). Μετά με πάνε στο κελί Νο 0, που έχει σόμπα και τραπέζι. Μου έχουν δώσει και τσιγάρα. Κατά τις 12 με γυρίζουν στο κελί μου. Το κρεβάτι είναι εκεί. Ευτυχία.

Κρυώνω πολύ. Δεν έχει θέρμανση. Κοιμάμαι φορώντας τρία ζευγάρια κάλτσες και τρία πουλόβερ.

4 Μαρτίου, Κυριακή

Το πρωί μου δίνουν καφέ με γάλα. Από την τρύπα της πόρτας, τον Ιούδα, αρχίζω να παρακολουθώ την κίνηση έξω από το κελί μου. Βλέπω τον Κώστα τον Αλαβάνο, τον Αντώνη τον Βγόντζα, τον Νίκο τον Καραμανλή και τον Τάκη τον Παππά. Όλοι συνάδελφοι δικηγόροι, φίλοι. Βλέπω και δύο άγνωστα πρόσωπα.

Για μεσημεριανό έχει κρέας. Συνεχίζεται η ανάκριση. Σήμερα δεν με χτύπησαν καθόλου, μόνο βρίζουν ασταμάτητα. Κάθε 2 ώρες αλλάζει ο φύλακας μπροστά στα κελιά και το υβρεολόγιο ανανεώνεται. «Σκυλόφατσα, σαμποταριστή, θα πεθάνεις παλιοκουμμούνα». Μερικοί κάνουν και χιούμορ: «Πώς είσαι έτσι ρε; Δάνεισέ μου τα μούτρα σου να πάω σε μια κηδεία». Βραδινό, ρύζι με κορν μπιφ. Παραδίνω τη νέα μου κατάθεση (34 σελίδες) και κοιμάμαι. Το φως μες στο κελί μένει αναμμένο νύχτα-μέρα.

5 Μαρτίου, Δευτέρα

Στο μπάνιο το πρωί ο Πέτρου μου ρίχνει μια κλοτσιά στον μηρό. Είναι το σημείο του σώματός μου που με πονάει περισσότερο. Εξω το ραδιόφωνο, συνέχεια στη διαπασών, παίζει το «Μαρία με τα κίτρινα» και τον «Κουταλιανό».

Πριν απ' το φαγητό με υποχρεώνουν να κάνω επίκουση και με χτυπάνε με κλομπ στον πσιινό. Το ίδιο κάνουν και στους άλλους κρατούμενους καθώς τους βγάζουν χωριστά έναν έναν για φαγητό.

Μεσημεριανό, φασολάδα. Μετά το φαγητό αρχίζει το ξύλο. Με χτυπάνε τρεις. Ο Πέτρου, ο Τσέλιγκας κι ένας κοντός, μελαχρινός, ιδιαίτερα δυνατός. Μετά το ξύλο ξαπλώνω για λίγο, κρυφά γιατί δεν επιτρέπεται. Δεν με παίρνει ο ύπνος. Είμαι βέβαιος πως δεν θα τους άρεσε το ότι κρατάω ημερολόγιο. Γι' αυτό το κρύβω καλά μέσ' απ' τη φόδρα του σακακιού μου.

Σπανακόρυζο, ένα αυγό βραστό και μήλο για βραδινό. Κρυώνω πολύ. Πέφτω για ύπνο. Απότομα ακούγονται κραυγές: «Εγέρθητι παλιοκουμμούνες, δεν θα ξαπλώσει κανένας, περιμένουμε τον θείο». Με τα κλομπ χτυπάνε τις πόρτες μας με μανία. Αρχίζω να φοβάμαι πολύ. Περιμέναμε τον «θείο» κάπου 2 ώρες αλλά δεν ήρθε κανένας. Ποτέ δεν έμαθα ποιος ήταν ο θείος.

6 Μαρτίου, Τρίτη

Πρωί πρωί με χτυπάει ο Πέτρου στο μπάνιο με το κλομπ. Με χτύπησε άγαρμπα. Είμαι κρυωμένος άσχημα. Θα 'χω πυρετό. Δεν έχω τίποτα να διαβάσω. Έχω μόνο χαρτί και μολύβι. Γράφω ό,τι μου κατέβει για να περάσει η ώρα. Προσπαθώ να γράψω ένα ευθυμογράφημα! Ακούω δίπλα μου τον Νο 2 που μαζεύει τα πράγματά του. Φεύγει. Στη θέση του φέρνουν άλλον.

Για μεσημεριανό έχει κοτόπουλο (ράχη), μακαρόνια και σαλάτα. Μετά το φαγητό με χτυπάνε με κλομπ ο Μιχάλης ο Πέτρου και ο Τσέλιγκας μαζί με έναν πανύψηλο εσατζή με στρατιωτικά. Με χτυπάνε αλύπητα. Πρόσεξα ότι έχω αρχίσει να φωνάζω όταν με χτυπάνε. Εκεί που πονάω περισσότερο είναι οι μηροί και τα νεφρά. Στα νεφρά μου κόβεται η ανάσα. Ο Πέτρου έχει καταλάβει ότι πονάω ιδιαίτερα στους μηρούς και με κλοτσάει συνέχεια εκεί.

Βραδινό -πατάτες τηγανπτές, σαλάτα, κρέμα. Αργησα πολύ να κοιμηθώ. Αρχίζω να νιώθω επιτακτικά την ανάγκη επικοινωνίας με άνθρωπο.

7 Μαρτίου, Τετάρτη

Κάποιος με κλότσησε το πρωί στο μπάνιο αλλά δεν σημείωσα ποιος ήταν. Αισθάνομαι κάπως καλύτερα. Ο πυρετός πρέπει να έχει υποχωρήσει. Μου φέρνουν και υπογράφω μία απόδειξη ότι έλαβα 150 δραχμές. Λεφτά δεν είδα. Με βασανίζει η σκέψη τι μπορεί να ξέρουν για μένα, τι στοιχεία έχουν ανακαλύψει. Αρχίζω να σκέφτομαι πώς θα μπορούσα να δραπετεύσω.

Για μεσημεριανό έχει σουτζουκάκια με κριθαράκι και σάλτσα. Πάλι μας υποχρέωσαν να κάνουμε επίκουση και μας χτύπησαν με κλομπ στον πισινό. Κοιμήθηκα λίγο το απόγευμα.

Μες στο κελί μου υπάρχει μια πρίζα. Στο μπάνιο βρήκα ένα κομμάτι σύρμα. Το κόβω και του δίνω το σχήμα δικάλας, έτσι που τα δύο του άκρα να μπορούν να μπουνε στην πρίζα. Στο κέντρο της δικάλας τοποθετώ για μόνωση ζελατίνα από παλιά φάρμακα που βρήκα στο μπάνιο. Μ' αυτό το εργαλείο θα μπορούσα, βάζοντάς το στην πρίζα, να κάψω την ασφάλεια και να κάνω τα φώτα να σβήσουν. Το κρύβω καλά στο εσωτερικό μέρος του σακακιού μου μέχρι να ολοκληρώσω το σχέδιό μου.

Βραδινό -πατάτες τηγανητές, αυγό και κρέμα. Γυρίζοντας στο κελί μου ο Τσέλιγκας μου 'ριξε μια κλοτσιά κι ένα χαστούκι. Έχω ένα μεγάλο μελάνιασμα στον αριστερό μηρό. Μου 'δωσαν χάπια (daxaids) για το έλκος μου. Ακούω τους σκοπούς έξω να παίζουν ξύλο μεταξύ τους και να κραυγάζουν σαν ζώα. Κοιμήθηκα λίγο αλλά δεν ταλαιπωρήθηκα αυτή τη νύχτα.

8 Μαρτίου, Πέμπτη

Δύο φορές το πρωί με υποχρέωσε ο Πέτρου να κάνω επίκουση και με χτύπησε με το κλομπ από δώδεκα ξυλιές την κάθε φορά. Πόνεσα. Ο πισινός μου έχει αρχίσει να παραμορφώνεται. Παρουσιάζει κυματισμούς.

Δεν έχω πια πυρετό. Μεσημεριανό -σούπα, κοτόπουλο (ράχη), σαλάτα και μήλο.

Μετά το φαγητό με οδηγούν στο κελί Νο 0 για ανάκριση. Με περιμένει ο λοχαγός Αντωνόπουλος. Χοντρός, με μουστάκι, απλοϊκός στους τρόπους και στη σκέψη, δεν θυμίζει καθόλου στρατιωτικό. «Εσύ είσαι ο Κανελλάκης;» με ρωτάει. Προφανώς αλλιώς με είχε φανταστεί και δεν κάνει καμιά προσπάθεια να κρύψει την έκπληξή του.

«Γιατί, ρε Κανελλάκη, δεν μας λες αυτά που σου ζητάμε; Αφού στο τέλος θα τα πεις. Ξέρεις πού έχεις μπλέξει; Ξέρεις τι θα πει ΕΣΑ; Για έλα κάτσε εδώ κοντά μου».

Και μ' αυτόν τον «εγκάρδιο» τόνο συνεχίστηκε η ανάκριση.

Ενώ απαντούσα στις ερωτήσεις, προσπαθούσα να δω τι είχε μέσα στα ντοσιέ μπροστά του, που είχε πάρει απ' το γραφείο μου. Σε μια στιγμή είδα ένα χαρτί και μου ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι. Προσπάθησα να συγκρατηθώ. Δεν ήξερα αν το είχαν εκτιμήσει σωστά. Ίσως επίτηδες μ' άφησε να το δω για να μετρήσει τις αντιδράσεις μου. Αισθανόμουν χάλια. Ηθελα να κάνω εμετό. Ζήτησα να πάω στην τουαλέτα. Εριξα λίγο νερό στο πρόσωπό μου και συνήλθα.

Μετά από δύο ώρες ανάκριση είχα πια βεβαιωθεί ότι είχαν στα χέρια τους στοιχεία που αποδείκνυαν ότι η τελευταία μου κατάθεση δεν έστεκε. Τριάντα τέσσερις κόλλες διαγωνισμού

ψέματα. Σκεφτόμουν τις συνέπειες, το ξύλο, και μου ερχόταν ίλιγγος. Γυρνώντας στο κελί μου ο Πέτρος με χτυπάει με το κλομπ στον πισινό. Αρχίζω να γράφω νέα κατάθεση απ' την αρχή. Είναι το τρίτο κείμενο. Το ηθικό μου είναι πολύ πεσμένο.

Βραδινό -πατάτες τηγανητές κι αυγό.

Κρυώνω. Όλα τα κουμπιά του σακακιού μου έχουνε κοπεί από τα τραβήγματα. Πάνω στο μαξιλάρι μου είναι γραμμένο το όνομα του Στάθη Παναγούλη. Προσθέτω κι εγώ το δικό μου από κάτω με μικρά γράμματα.

9 Μαρτίου 1973, Παρασκευή

Από το κελί Νο 5 ακούω τον ανακριτή του Νίκου του Καραμανλή (έναν χοντρό λοχαγό) να ωρύεται. Ακούγεται καθαρά κι η φωνή του Νίκου αλλά δεν μπορώ να παρακολουθήσω τα λόγια τους.

Ο πισινός και οι μπροί μου έχουν πάρει ένα χρώμα σκούρο μπλε. Σκίζω τη φόδρα από το σακάκι μου και τη φορώ μέσα απ' το σώβρακό μου σαν μαξιλαράκι, για να αντέχω περισσότερο στα χτυπήματα.

Κατά τις δέκα αρχίζει πάλι η ανάκριση. Τώρα είναι και οι δύο λοχαγοί, Αντωνόπουλος και Τσάλας. Είναι και οι δύο συγκρατημένοι και σπάνια παραφέρονται. Με κερνάνε καφέ και τσιγάρο. Βασική τους επιδίωξη από την αρχή της ανάκρισης ήταν να ανακαλύψουν ποιος κρύβεται πίσω μου, από ποιον έπαιρνα γραμμή. Τους είναι αδύνατο να δεχτούν ότι οι ενέργειές μου σφείλονταν σε δική μου πρωτοβουλία. Η ανάκριση κρατάει ώς τις 4 περίπου το απόγευμα, μ' ένα διάλειμμα για φαγητό (φασολάδα).

Ο Αντωνόπουλος είναι ανεπιτήδευτος και χωρατατζής. Γελάει συχνά και άνετα. Στην καθημερινή του ζωή θα μπορούσε να θεωρείται ανοιχτόκαρδος άνθρωπος και καλός οικογενειάρχης. Δεν δείχνει κανέναν ενδοιασμό ή ενοχές για ό,τι κάνει. Θα μπορούσε να δώσει εντολή να σε εκτελέσουν και μετά να πάει να πάρει τα παιδιά του από το σχολείο, διατηρώντας την ίδια καλόκαρδη έκφραση στο πρόσωπό του. Δεν άργησα να ανακαλύψω ότι από πλευράς ανθρώπινων συναισθημάτων ήταν απόλυτα ψυχρός.

Ο Τσάλας είναι διαφορετικός. Πιο νέος, κάπου 35 χρόνων.

Του λείπει η σιγουριά και η άνεση του Αντωνόπουλου.

Με το φέρεσίμο του προσπαθεί να σε πείσει ότι πρέπει να καταβάλει μεγάλη προσπάθεια για να συγκρατήσει το πατριωτικό πάθος που τον πνίγει. Φανατικός, χωρίς ξεκαθαρισμένες θέσεις ή απόψεις. Απ' το ντύσιμό του κι από ορισμένες ερωτήσεις γύρω από την ιδιωτική μου ζωή γίνεται φανερό ότι πάσχει από ταξικά συμπλέγματα.

Πριν τελειώσει η ανάκριση με ρωτάνε αν θα ήθελα να γράψω ένα σημείωμα στη μητέρα μου, να μην ανησυχεί. Γράφω μόνο δυο λόγια: ΕΙΜΑΙ ΚΑΛΑ. Έχω στον νου μου το ομώνυμο ποίημα του Λουντέμη. Μου υπόσχονται ότι θα της το δώσουν.

Αργότερα έμαθα πως δεν το έλαβε ποτέ.

Με γυρίζουν στο κελί μου. Αισθάνομαι καλύτερα από χτες. Έχω την εντύπωση πως αρχίζω να τους πείθω ότι αυτή η κατάθεσή μου λέει την αλήθεια. Για βραδινό έχει ψάρι με χόρτα κι ένα μήλο. Συνεχίζω το γράψιμο. Κοιμήθηκα αρκετά καλά.

10 Μαρτίου 1973, Σάββατο

Μου φέρνουν ρούχα ν' αλλάξω. Τα εσώρουκά μου είναι κυριολεκτικά μαύρα. Φαίνεται πως το ξύλο προκαλεί επιδρώσεις. Βλέπω για πρώτη φορά τους ώμους, τα μπράτσα και την πλάτη μου. Είναι όλα μελανιασμένα μ' ένα αφύσικο βιολετί χρώμα. Κατά τις οχτώ το πρωί με πάνε πάλι στο κελί Νο 0, όπου με περιμένουν ο Αντωνόπουλος κι ο Τσάλας. Απ' την πρώτη ματιά καταλαβαίνω πως τα πράγματα δεν πάνε καλά. Προφανώς δεν τους ικανοποιεί πάλι η κατάθεσή μου (η τρίτη), που είχα αρχίσει να γράφω από την Πέμπτη. «Κανελλάκη», μου λέει ο Αντωνόπουλος, «νομίσαμε πως είχες βάλει μυαλό, πως είχες καταλάβει με ποιους έχεις να κάνεις, αλλά εσύ συνεχίζεις τα ίδια, νομίζεις πως εμείς εδώ παίζουμε». Ξαφνικά μπαίνει στο δωμάτιο ο Χατζηζήσης. Οι δύο λοχαγοί στέκονται αμέσως προσοχή. Εγώ βρίσκομαι σε αμηχανία. Αν σπκωθώ, θα δείξω έναν σεβασμό βλακώδη. Ίσως το πάρουν και ως ειρωνεία. Προτιμώ να μείνω καθιστός.

Καθώς όμως όλοι με κοιτάζουν άγρια και δεν μιλάει κανένας, για καλό και για κακό σπκώνομαι.

Ο Χατζηζήσης συνηθίζει τα λογύδρια. Σήμερα είναι λακωνικός: «Ακόμα δεν έχεις καταλάβει πού έμπλεξες», αρχίζει. Και συνεχίζει λέγοντας πως το κακό που έχω κάνει στο έθνος δεν μπορεί να ξεπληρωθεί με τίποτα, ότι το μόνο θετικό μου στοιχείο είναι η εθνικόφρων οικογενειακή μου προέλευση, ότι ακόμα υπάρχει ελπίδα να σωθώ και ότι στο τέλος θα τους έλεγα περισσότερα από όσα μου ζητούσαν. Ακόμη με παρακινεί να λυπηθώ τον πατέρα μου, που είχε πάει να τον παρακαλέσει να με δει. Αυτό, καθώς έμαθα αργότερα, ήταν ψέματα.

Μόλις φεύγει ο Χατζηζήσης, σηκώνεται ο Αντωνόπουλος. «Κανελλάκη», μου λέει (πάντα έτσι άρχιζε τη φράση του), «τελειώσανε τ' αστεία, υπάρχει άλλος τρόπος να σε κάνουμε να μιλήσεις». Φωνάζει τον Πέτρου και του λέει να με πάρει. Ρωτώ τι ακριβώς θέλουν να τους πω. Αντί γι' απάντηση μου δίνουν ένα σημείωμα που πάνω έχουν γράψει δύο λέξεις:

1) Καθοδήγησις.

2) Βόμβαι.

Βρίσκομαι πάλι στο κελί μου. Τα 'χω λίγο χαμένα. Δεν μπορώ να πιστέψω πως με περιμένει χειρότερη μεταχείριση. Αισθάνομαι κοντά στα όρια της βιολογικής μου αντοχής.

Σε λίγο ανοίγει η πόρτα και μπαίνει ο Πέτρου. Χαμογελάει χαιρέκακα. «Πας για στήσιμο», μου λέει, «ακολουθά» και μου παίρνει τα φάρμακα που 'χω για το στομάχι μου. Δεν καταλαβαίνω τι εννοεί. Με οδηγεί απέναντι στο κελί Νο 6, που είναι τεράστιο και άδειο. Μοναδικό έπιπλο ένα μικρό σιδερένιο κομοδίνο στον τοίχο. Κρεβάτι δεν υπάρχει.

Εδώ περιμένουν δυο άλλοι εσατζήδες. Με τοποθετούν στη μέση του δωματίου, έτσι που να απέχω από τον κάθε τοίχο τουλάχιστον δύο μέτρα και με την πόρτα του κελιού πίσω μου. «Θα σταθείς εδώ», μου λένε, «σε στάση προσοχής, τα χέρια τεντωμένα κάτω και θα κοιτάξεις το ταβάνι. Αν κάνεις πως κουνιέσαι ή πως ξύνεσαι, χάθηκαν».

Από πίσω μου, ακουμπισμένος στον τοίχο, στέκεται ένας εσατζής μ' ένα κλομπ στο χέρι. «Κάθε φορά που θα λυγίζεις ένα πόδι», μου λέει, «θ' αρπάζεις κι από μια διάσειση».

Καταλαβαίνω πως η δοκιμασία μου έγκειται σε πολλές ώρες ορθοστασία. Πάλι καλά. Στέκομαι σε στάση προσοχής και περιμένω.

Σε μισή ώρα κιόλας έχω κουραστεί. Με πονάει η μέση. Είναι αδύνατον να στέκεσαι συνέχεια προσοχή. Ο σκοπός πίσω μου δεν μιλάει καθόλου. Διαβάζει «Αθλητική». Κάποια στιγμή κουνάω μηχανικά το χέρι για να ξύσω την πλάτη μου. Αμέσως ο σκοπός φωνάζει μέσα τον άλλον εσατζή και με χτυπάνε και οι δύο μαζί με κλομπ. Με χτυπάνε στο κεφάλι. Όταν πιάνω με τα χέρια το κεφάλι μου με χτυπάνε στα δάχτυλα. Κάποτε σταματάνε. «Αν θέλεις», μου λένε, «ξανακουνήσου». Με βάζουν πάλι στο ίδιο σημείο, στην ίδια στάση. Αρχίζουν να περνάνε οι ώρες. Ένας σκοπός με κλομπ, που αλλάζει κάθε δύο ώρες, στέκεται συνέχεια πίσω μου. Κάθε λίγο δέχομαι χτυπήματα επειδή κου-

νήθηκα. Πονάει το κεφάλι μου κι έχω ζαλάδες. Ζητώ φάρμακα για το στομάχι μου αλλά δεν μου δίνουν. «Ετσι κι αλλιώς θα πεθάνεις», μου λένε. Είναι φανερό πως χρησιμοποιούν τη στέρψη των φαρμάκων και τους πόνους του στομαχιού σαν πρόσθετο μέσο για να με κάνουν να μιλήσω.

Το μεσημέρι μου φέρνουν ένα πιάτο ρύζι. Με αναγκάζουν να φάω χωρίς να ακουμπάω με το άλλο χέρι στο κομοδίνο, για να μην ξεκουράζομαι. Διψάω πολύ. Ζητώ νερό. Χαμογελάνε με νόημα. «Πρώτα θα μιλήσεις», μου λένε, «και μετά θα πεις νερό».

Αρχίζουν να περνάνε οι απογευματινές ώρες. Οι σκοποί μου εναλλάσσονται διαρκώς. Καθένας τους προσπαθεί να είναι πιο άγριος απ' τον προηγούμενο. Σιγά σιγά νυχτώνει. Αισθάνομαι σαν να είμαι φυτεμένος. Δεν μ' αφήνουν ούτε το ένα μου πόδι να λυγίσει. Η μέση μου πονάει πολύ. Διψάω. Φαίνεται πως η ορθοστασία φέρνει δίψα.

Βραδινό πάλι στο κομοδίνο. Το φαγητό δεν κατεβαίνει γιατί το στόμα μου είναι ξερό. Μου δίνουν μισό ποτήρι νερό. Μ' αφήνουν να πάω στην τουαλέτα. Είκοσι βήματα να πάω και είκοσι να γυρίσω. Με ξεκουράζει.

Η νύχτα προχωράει. Αρχίζουν να πονάνε τα πόδια μου. Νυστάζω. Μόλις γέρνω λίγο, με χτυπάνε. Απ' τα χτυπήματα στους μηρούς έχω πάθει κάτι σαν σοκ. Κάθε λίγο ένα ρίγος με συγκλονίζει ολόκληρο, σαν να με περνάει ηλεκτρικό ρεύμα.

Η πόρτα του κελιού πίσω μου μένει πάντα ανοιχτή. Ο σκοπός μου συζητάει και κάνει χυδαία αστεία με τους δεσμοφύλακες. Πού και πού αναφέρονται και σε μένα.

Αργά το βράδυ έρχονται διάφοροι εσατζήδες στο κελί μου για να παρακολουθήσουν το θέαμα. Περνάνε πολλοί από μπροστά μου. Καθένας βρίζει ή ειρωνεύεται. Κάποιος με φτύνει. Ένας, βρίζοντας, αρχίζει ν' ανάβει μέχρι που τον πιάνει κάτι σαν παροξυσμός. Μ' αρπάζει απ' τα μαλλιά και μου δίνει μια γροθιά στο στομάχι. Λυγίζω στα δύο. Ήταν πολύ δυνατή. Μπαίνει στη μέση ο Τσέλιγκας. «Μη και τον έχω εγώ χρεωμένο». Μου 'χει κοπέι η ανάσα. Με ξαναστυλώνουν. Αισθάνομαι χάλια. Είμαι έτοιμος να καταρρεύσω. Κάποιος μου πετάει μια χούφτα χαρτοπόλεμο στο πρόσωπο.

«Καλές γιορτές», μου λέει. Ήταν Σάββατο βράδυ, 10 Μαρτίου, τελευταίο Σάββατο της Αποκριάς.

11 Μαρτίου 1973, Κυριακή

Είναι περασμένα μεσάνυχτα. Καταλαβαίνω ότι δεν έχουν σκοπό να μου δώσουν κρεβάτι να κοιμηθώ. Καμιά φορά τυχαίνει ένας σκοπός να μου μιλήσει, να με ρωτήσει κάτι για την ιδιωτική μου ζωή. Τέτοιες στιγμές με αναζωογονούν. Με ξυπνάνε. Μου θυμίζουν ότι είμαι άνθρωπος ανάμεσα σ' ανθρώπους. Αμα όμως κάνω πως κουνιέμαι, αγριεύουν και χτυπάνε.

Νιώθω έντονα την ανάγκη να στηριχτώ για λίγο κάπου. Να πάρω λίγη δύναμη. Αποφασίζω να πέσω κάτω. Να κάνω πως λιποθυμάω. Δεν έχω να χάσω τίποτα. Ετσι κι αλλιώς, κάθε τόσο με χτυπάνε. Λυγίζω τα γόνατά μου και πέφτω με την πλάτη στο μωσαϊκό. Παριστάνω τον αναισθητό. Ο σκοπός πίσω μου βγάζει φοβερές κραυγές. «Σήκω απάνου κερατά!». Αισθάνομαι το κλομπ του στα νεφρά μου. Συγχρόνως ορμάει μες στο κελί ο Τσέλιγκας. Σαν να την περίμενε αυτή τη στιγμή. Νιώθω έναν δυνατό πόνο στο κρανίο. Κάποιος με πατάει με αρβύλα στο κεφάλι και τη στριφογυρίζει όπως σβήνουν το τσιγάρο. Αισθάνομαι τους κροτάφους μου να παραμορφώνονται κάτω απ' το βάρος. Δεν αντέχω. Φωνάζω. Με σηκώνουν πάλι όρθιο. Ο Τσέλιγκας συνεχίζει να με χτυπάει με μπουνιές και χαστούκια. «Ετσι και ξανακάνεις πως λιποθυμάς», μου λέει, «δεν θα σε αναγνωρίσει η μάνα σου».

Ξαναρχίζει η ορθοστασία. Αυτή τη φορά με χτύπησαν άσχημα. Το κλομπ με βρήκε στη σπονδυλική στήλη και πονάει. Η αριστερή πλευρά του προσώπου μου είναι ηρησμένη και με καίει. Δεν μ' αφήνουν ν' ακουμπήσω ούτε το πρόσωπό μου με το χέρι μου. Είμαι πραγματικά εξαντλημένος. Από κάπου ακούγεται ένα ροχαλητό.

Το πιο ανυπόφορο είναι που δεν μου μιλάει κανένας, που τίποτα δεν σπάει τη μονοτονία της νύχτας. Η γλώσσα και τα χείλια μου είναι σαν πετσί. Αισθάνομαι τα πόδια μου που αρχίζουν και πρήζονται. Θέλω να λιποθυμήσω στ' αλήθεια αλλά το θεωρώ απίθανο.

Πέφτω πάλι. Με τα χέρια βαστάω το στομάχι μου. Ο σκοπός με χτυπάει με το κλομπ στο κεφάλι. Ο Τσέλιγκας με κλοτσάει στην πλάτη. Μένω ακίνητος σαν να ήμουν αναισθητός. Σταματάνε τα χτυπήματα. Κάποιος φεύγει και ξαναγυρίζει μ' ένα ποτήρι νερό. Μου το πετάνε στο πρόσωπο. Κάνω πως συνέρχομαι. Με ξαναστήνουν όρθιο. Εμεινα κάπου τρία λεπτά ξαπλωμένος στο μωσαϊκό. Ηταν μεγάλο κέρδος. Αλλά ακόμα σπουδαιότερο είναι που μπορώ τώρα και τους πείθω πως λιποθυμάω σ' αλήθεια και πως υποφέρω σοβαρά απ' το έλκος μου στο στομάχι.

Σε μισή ώρα ξαναπέφτω. Δεν με χτυπάνε, μόνο νερό μου ρίχνουνε. Αυτό είναι καλό. Σπάω τη μονοτονία, ξεκουράζομαι και συγχρόνως δροσιζώ τα χείλια μου.

Συνολικά όλη τη νύχτα θα έπεσα κάτω 4-5 φορές. Τα μάτια του Τσέλιγκα έχουν κοκκινίσει απ' τα συχνά ξυπνήματα. Βρίζει ασταμάτητα αλλά αποφεύγει πια να με χτυπάει. Εχει πειστεί πως κάτι συμβαίνει με το στομάχι μου. Μου δίνει και φάρμακα. Η ώρα θα είναι περίπου 5 το πρωί. Απότομα λέω πως έπαθα γαστρορραγία και πως πρέπει να με δει αμέσως γιατρός γιατί κινδυνεύω.

Ο Τσέλιγκας τα χρειάζεται. Ξυπνάει και φέρνει στο κελί μου τον αξιωματικό υπηρεσίας. Λέω τα ίδια. Κάνω πως υποφέρω από πόνους στο στομάχι. Ζητάω να με πάνε αμέσως στο νοσοκομείο. Ο αξιωματικός διστάζει. Φοβάται τις ευθύνες. Τελικά μου δίνει μια καρέκλα να καθίσω. Τον έχω πείσει. Η ηδονή του καθισιού είναι απεριγράπτη. Εχω μείνει κάπου 20 ώρες όρθιος. Ακουμπάω το κεφάλι μου στο κομοδίνο και μισοκοιμάμαι. Εχει αρχίσει να ξημερώνει όταν μπαίνει στο κελί μου ο γιατρός, ο Κόφας. Με εξετάζει - σφυγμό και πίεση. Καταλαβαίνει βέβαια πως δεν έχω τίποτα. Ζητάω να με αφήσουν μόνο με τον γιατρό. Κάνει νεύμα και οι δεσμοφύλακες βγαίνουν έξω. Μένουμε οι δυο μας. Κάνω έκκληση στον ανθρωπισμό του. Του ζητάω να με εισαγάγει έστω για μία μέρα στο νοσοκομείο, μόνο για μία ιατρική εξέταση, να πάρω λίγες δυνάμεις, να μπορέσω να συνεχίσω. Τον διαβεβαιώνω ότι το έλκος μου, το στομάχι μου, βρίσκονται σε άθλια κατάσταση. Οτι το αποτέλεσμα των εξε-

τάσεων θα 'ναι τέτοιο που δεν θα τον εκθέσει. Ο Κόφας συνοφρυώνεται. Δείχνει να σκέφτεται σοβαρά το θέμα. Απότομα φαίνεται να πήρε μία απόφαση. «Νομίζω πως κάτι θα μπορέσω να κάνω», μου λέει, «μείνε 'δώ καθισμένος και σε 5 λεπτά θα γυρίσω». Τον εκλιπαρώ να μη με εγκαταλείψει. Με διαβεβαιώνει κατηγορηματικά ότι το πολύ σε δέκα λεπτά θα γυρίσει να μου πει τι θα γίνει. Μένω ήσυχος. Φεύγει. Εκανα να τον ξαναδώ κάπου δέκα μέρες.

Σε λίγο κάποιος μου τραβάει απότομα την καρέκλα και με ρίχνει κάτω. Είναι ο Πέτρου. «Στήσου για να μην πεθάνεις» μου λέει. Δεν θέλω να πιστέψω πως θα με ξαναστήσουν όρθιο. Τα πόδια μου πονάνε μόνο που ακουμπάνε στο πάτωμα. Όμως βλέπω τον προσωπικό μου σκοπό, με το κλομπ στο χέρι, ν' αναλαμβάνει πάλι υπηρεσία.

Ξαναρχίζει η ορθοστασία, ο εφιάλτης. Είμαι σε απόγνωση. Πόσο θα με κρατήσουν ακόμα;

Όλα τα γνωστά μου συμπτώματα ξαναρχίζουν. Ο πόνος στη μέση. Το πρήξιμο των ποδιών. Η μονοτονία, η νύστα, το ξύλο και, το χειρότερο απ' όλα, η δίψα.

Οι σκοποί γίνονται πιο επιθετικοί. Με πιέζουν να μιλήσω. Καθένας τους φιλοδοξεί να με κάνει να λυγίσω στη διάρκεια της δικής του δώρης βάρδιας. Καθένας είναι πιο άγριος απ' τον προηγούμενο.

Για μεσημεριανό έχει κρέας με μακαρόνια. Πάλι μου δίνουν μισό ποτήρι νερό για να μπορέσω να καταπιώ το φαγητό. Διαπιστώνω με έκπληξη πως δεν μπορώ να φάω ψωμί. Μου προκαλεί εμετό. Το κομοδίνο μου έχει επάνω μια μικρή μεταλλική ταμπέλα. Γράφει: «Δωρεά Τραπεζής Ελλάδος».

Αρχίζουν να περνάνε οι απογευματινές ώρες. Παρ' όλο που είμαι χάλια, αισθάνομαι πως δεν θα μ' εγκαταλείψουν ποτέ τελείως οι δυνάμεις μου. Διερωτώμαι πόσο αντέχει ο άνθρωπος.

Νυχτώνει. Βραδινό πάλι στο κομοδίνο, μαζί και το μισό ποτήρι νερό. Το μόνο αποτέλεσμα που είχε η πρωινή επίσκεψη του γιατρού είναι ότι αρχίσανε να μου ξαναδίνουν φάρμακα.

Η νύχτα προχωράει αλλά έχω πάψει πια να νυστάζω. Αισθάνομαι μόνο εξουθενωμένος κι έχω μια διαρκή ζάλη.

Την ημέρα οι ώρες περνάνε σχετικά γρήγορα. Ακούγονται διάφοροι θόρυβοι, φωνές. Το μυαλό έχει με κάτι ν' ασχοληθεί. Η νύχτα δεν περνάει με τίποτα. Και νυχτώνει νωρίς.

Στην τουαλέτα μου επιτρέπουν να πάω τρεις φορές την ημέ-

ρα, πριν από κάθε φαγητό. Πάντα όμως κάτω από παρακολούθηση, για να μην πιω νερό από τη βρύση έξω από την τουαλέτα.

Απόψε ζητάω να πάω στην τουαλέτα εκτάκτως. Ο δεσμοφύλακας, ο Πέτρου, λείπει εκείνη τη στιγμή. Ισχυρίζομαι πως έχω επείγουσα ανάγκη. Ο σκοπός μου διστάζει αλλά τελικά με οδηγεί στην τουαλέτα λέγοντάς μου να κάνω γρήγορα. Μπαίνω μέσα, κλείνω πίσω μου την πόρτα, πέφτω στο πάτωμα (ο καμπινές είναι τούρκικος) και πίνω νερό μές' από τη λεκάνη. Φοβάμαι να πιω πολύ, μήπως πάθω τίποτα. Μετά μένω ξαπλωμένος κάτω ανάσκελα, κάπου 2 ολόκληρα λεπτά. Ακουμπάω τα πόδια μου ψηλά στον τοίχο για να κατεβεί λίγο το αίμα και να ξερηστούν. Είναι απίστευτη η ηδονή. Ο σκοπός όμως μου χτυπάει την πόρτα να τελειώνω. Ξανασηκώνομαι με δυσκολία. Το σακάκι μου έχει μουσκέψει απ' το νερό στο πάτωμα του μπάνιου. Το βλέπει ο σκοπός, καταλαβαίνει ότι ξάπλωσα κάτω και αρχίζει να με χτυπάει. Πρέπει να έχω τα χάλια μου γιατί φοβάται να με χτυπήσει δυνατά. Μακάρι να σκέφτονταν όλοι οι σκοποί έτσι.

Η νύχτα προχωράει. Οι σκοποί μου αλλάζουν. Αισθάνομαι τα πόδια μου να καίνε. Σε μια στιγμή ο σκοπός βγαίνει απ' το κελί και μ' αφήνει για δυο λεπτά μόνο. Βγάζω αμέσως τα παπούτσια και τις κάλτσες μου και πατάω με γυμνά πόδια στο πάτωμα. Το μωσαϊκό είναι ευχάριστα δροσερό. Πριν γυρίσει ο φρουρός ξαναφοράω τα παπούτσια μου χωρίς τις κάλτσες.

Η μονοτονία της νύχτας είναι μαρτύριο. Αποφασίζω να κάνω πάλι πως λιποθυμάω. Πέφτω. Απόψε όμως δεν είναι δεσμοφύλακας ο Τσέλιγκας αλλά ο Πέτρου. Αυτός δεν μ' έχει κρεωμένο και βαράει μες στα όλα. Με χτυπάει με το κλομπ στις σόλες των παπουτσιών. Ξέρει πως έτσι όπως είναι ερεθισμένα τα πόδια μου, ο πόνος εκεί με σφάζει.

Σηκώνομαι απ' το πάτωμα με την πρόθεση να μην ξαναπέσω. Δεν περνάει όμως μισή ώρα και πέφτω πάλι. Δεν ξέρω πια αν το κάνω επίτηδες ή αν πέφτω από εξάντληση.

Ζητάω συνέχεια φάρμακα *daxaids* για το στομάχι μου, όχι γιατί έχω πραγματικές ενοχλήσεις, αλλά επειδή μαζί με το φάρμακο μου δίνουνε και δυο δάχτυλα νερό.

Σε λίγο ξαναπέφτω. Ο Πέτρου με χτυπάει μ' όλη του τη δύναμη. Ο σκοπός το ίδιο. Έχουν και οι δύο κλομπ. Με σηκώνουν όρθιο και συνεχίζουν να με χτυπάνε. Βλέπω το κλομπ να κατεβαίνει με τέτοια δύναμη πάνω στο κεφάλι μου, που είναι αδύνατον να πιστέψω πως δεν θα τ' ανοίξει στα δύο. Σε μια στιγμή

το κλομπ του Πέτρου σπάει διαγώνια στα δύο. Αν δεν το 'βλεπα δεν θα το πίστευα. Εσπασε πάνω στην πλάτη μου και το μισό κομμάτι πετάχτηκε στην άλλη άκρη του δωματίου.

12 Μαρτίου 1973, Δευτέρα

Ολη τη νύχτα έπεσα κάτω περίπου τέσσερις φορές.

Ξημερώνει. Με τις πρώτες ακτίδες του ήλιου που μπαίνουν στο κελί, νιώθω τις δυνάμεις μου ν' ανανεώνονται. Αισθάνομαι πως θα μπορούσα να μείνω σ' αυτή τη στάση επ' άπειρον.

Μου δίνουν ένα ποτήρι ζεστό τσάι. Δεν έχω πει ωραιότερο πράγμα στη ζωή μου.

Το ξύλο αρχίζει να παίρνει πια περιοδική μορφή. Δεν περνάει φρουρός που να μη δοκιμάσει τη δύναμή του επάνω μου. Ολοι με πιέζουν να μιλήσω. Θυμώνουν που έχω προσθέσει ακόμη μία βάρδια στο ωράριό τους. Ξέρουν πως, όταν σπάσω και μιλήσω, θα απαλλαγούν απ' αυτήν. Καθένας φεύγοντας μου λέει: «Αλίμονό σου αν ξανακάνω βάρδια για σένα».

Κάποια στιγμή ζητάω να μιλήσω στους ανακριτές μου. Μου δίνουν χαρτί και μολύβι. «Αν αποφάσισες να μιλήσεις», μου λένε, «γράψ' τα». Με βάζουν να γράφω στο κομοδίνο όρθιος. Γράφω προς τους λοχαγούς ότι υποφέρω από δυσκοπάθεια, από μπνίσκο και από έλκος. Οτι για τους λόγους αυτούς δεν μπορώ να σταθώ στα πόδια μου, ότι λιποθυμάω και ότι οι σκοποί μου διαρκώς με ξυλοφορτώνουν. Τονίζω πως κινδυνεύει η ζωή μου και πως είναι υπεύθυνοι.

Το σημείωμα το διαβάζει πρώτος ο Πέτρου. Θυμώνει πολύ γιατί βρίσκει πως μιλάω περιφρονητικά για τους εσατζήδες. Φωνάζει τους άλλους και τους το διαβάζει. Ολοι αισθάνονται προσβεβλημένοι που λέω πως με ξυλοφορτώνουν. «Αυτό δεν ήταν τίποτα», μου λένε, «τώρα να δεις τι έχεις να πάθεις». Κι αρχίζει ένα άγριο ξύλο. Όταν πέφτω κάτω με χτυπάνε περισσότερο. Μου πατάνε τα δάχτυλα στο πάτωμα. Ζητάω να μου

δώσουν πίσω το χαρτί να το σκίσω. Δεν μου το δίνουν, το πάνε στον Αντωνόπουλο. Η απάντηση έρχεται γραπτή: «Από πού έπαιρνες καθοδήγηση;».

Η ορθοστασία συνεχίζεται. Η σκέψη ότι θα νυκτώσει πάλι για τρίτη μέρα και θα είμαι πάντα όρθιος με φέρνει σε απόγνωση. Ζητάω πάλι χαρτί και μολύβι. Μου δίνουν αλλά μου λένε να προσέξω αυτή τη φορά τι θα γράψω. Αν δεν έχω αποφασίσει να μιλήσω, καλύτερα να μη γράψω τίποτα. Παίρνω το χαρτί και γράφω ότι είμαι πρόθυμος να παραδεχτώ πως είχα υποστεί την επιρροή ορισμένων παραγόντων μέσα από έντυπα και από συζητήσεις και πως έτσι ίσως έμμεσα να βρισκόμουν κάτω από κάποια καθοδήγηση. Τους ζητάω να μου υποδείξουν ποιους θέλουν να ενοχοποιήσω. Με την τακτική μου αυτή αποβλέπω στο ν' αρχίσουν πάλι συζητήσεις, διαπραγματεύσεις, να με υποβάλουν πάλι σε ανάκριση. Να μου δώσουν καρέκλα να καθίσω.

Στέλνω το σημείωμα και περιμένω. Δεν παίρνω καμία απάντηση. Αρχίζω να απελπίζομαι. Αισθάνομαι μόνος, ξεχασμένος απ' όλο τον κόσμο. Βρίσκομαι στα χέρια εγκληματιών και κανείς δεν μπορεί να με βοηθήσει. Με τρομάζει το άγνωστο μπροστά μου, το τι μου επιφυλάσσουν ακόμη.

Η δίψα πλέον δεν είναι απλή στέρση. Είναι μαρτύριο. Το στόμα μου από μέσα δεν έχει ίχνος υγρασίας. Είναι το ίδιο ξερό, όπως το δέρμα μου απ' έξω. Αρχίζω να πείθομαι πως έχουν πάρει απόφαση να με ξεκάνουν. Ο τρόπος που με χτυπάνε δείχνει πως δεν παίρνουν καμία προφύλαξη για να μη μ' αφήσουν ανάπηρο ή στον τόπο.

Περιμένω πώς και πώς το φαγητό για να πιω το μισό ποτήρι νερό. Μεσημεριανό στο κοιμόδινο. Πηγαίνοντας στην τουαλέτα, διαπιστώνω ότι δεν μπορώ πια να περπατήσω κανονικά. Στραβοπατάω. Πάω σαν μεθυσμένος, τα πόδια μου έχουν φουσκώσει και σφίγγονται μέσα στα παπούτσια μου. Αισθάνομαι τις πατούσες μου να καίνε. Βγάζω τα παπούτσια μου να δροσίσω πάλι λίγο τα πόδια μου πάνω στο κρύο μωσαϊκό. Μόλις με βλέπει ο σκοπός, αγριεύει πολύ. Βγάζει τη ζωστήρα του και με χτυπάει μ' αυτήν όπου βρει. Σπάνια με χτυπάει κάποιος, αν δεν έχει τουλάχιστον άλλον έναν μαζί του.

Πάλι νυκτώνει σιγά σιγά. Οι σκοποί μου λένε πως τζάμπα ταιπωρούμαι, γιατί δεν υπάρχει περίπτωση να μη μιλήσω. Όλοι μιλάνε. Θα μείνω όρθιος μέχρι να μιλήσω. Μου περιγράφουν τι ωραία που περνάνε οι συγκρατούμενοί μου, που τρώνε, πίνουν

και κοιμούνται. Προσπαθώ να τους πείσω πως δεν έχω τίποτα να πω.

Πάλι μισό ποτήρι νερό. Πάλι βραδινό φαγητό όρθιος στο κοιμόδινο. Στην τουαλέτα είδα το πρόσωπό μου στον καθρέφτη και τρόμαξα. Εχω γεράσει.

Θα κοντεύουν μεσάνυχτα όταν αποφασίζω να πέσω πάλι κάτω. Βάρδια απόψε έχει ο Τσέλιγκας, που είναι λιγότερο σκληρός από τον Πέτρου. Για μένα τουλάχιστον. Με συνεφέρει με νερό. Ο σκοπός μου διαμαρτύρεται γιατί μου φέρεται πολύ μαλακά. Ξαναπέφτω, ξανασπώνομαι. Τα μαλλιά μου από τη σκόνη και τα νερά του πατώματος είναι γεμάτα λάσπες.

Σε μια στιγμή το κελί μου γεμίζει από εσατζήδες. Άλλοι φοράνε στολή και άλλοι πολιτικά. Δεν ξέρω αν εκτελούν εντολή ή αν ενεργούν με δική τους πρωτοβουλία. Σχηματίζουν έναν κύκλο γύρω μου. Καθένας με τη σειρά του παίρνει τον λόγο και βρίζει ή ειρωνεύεται ή βγάζει άναρθρες, απειλητικές κραυγές, κολλώντας το πρόσωπό του στο δικό μου. Κάποιος με ρωτάει αν έχω αδελφή. Λέω ναι. Αρχίζουν να της σουρνούν, ότι μπορούν να φανταστούν. Εχουν μεγάλη φαντασία σε θέματα σχετικά με σεξουαλικές αποκλίσεις. Αδελφή δεν έχω, αλλά έτσι τους δίνω την ευκαιρία να εκτονώσουν το πατριωτικό τους πάθος.

Κάποτε σταματάνε να βρίζουν και αρχίζουν να χτυπάνε. Καθένας με τη σειρά του. Ενα κλομπ κάνει τον γύρο του κύκλου αλλάζοντας χέρια. Καθένας προσπαθεί να δώσει το πιο πετυχημένο χτύπημα. Το χτύπημα που θα «κολλήσει» καλύτερα. Εγώ δεν πρέπει να κουνιέμαι από τη στάση της προσοχής. Ενας με χτυπάει με το κλομπ στο μέτωπο. Κινούνται γύρω μου σε κύκλο. Συνήθως με χτυπάνε δύο συγχρόνως, αυτός που βρίσκεται μπρος και αυτός που είναι πίσω μου.

Με φωνάζουν λεπρό. Κάποιος βάζει μουσική. Σιγά σιγά, αντί να ξεθυμάνουν, αρχίζουν ν' ανάβουν περισσότερο. Αφηνιάζουν. Χορεύουν γύρω μου ουρλιάζοντας. Τους έχει πιάσει ένα είδος διονυσιασμού. Χτυπάνε, φτύνουν, βρίζουν, γελάνε και χορεύουν όλοι μαζί ανακατωμένα. Μερικοί πάνε στα διπλανά κελιά. Χτυπάνε τις πόρτες με τα κλομπ και φωνάζουν «εγέρθητι όλοι, σαμποταριστές». Ανάμεσά τους ακούγεται η φωνή του Τσέλιγκας: «Απόψε θα γίνει η νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου». Ακούω σπαραχτικές κραυγές και από τα διπλανά κελιά. Τους χτυπάνε όλους. Ενα καινούργιο πρόσωπο με πιάνει από τα μαλλιά, μου κολλάει το κεφάλι στον τοίχο και το χτυπάει με το κλομπ.

Φωνάζει «αφήστε με να τον τελειώσω». Έχω ματώσει στον δεξιό κρόταφο πάνω από το μάτι. Εκείνη τη στιγμή είχα πειστεί πως είχαν πάρει εντολές να μας ξεκάνουν. Σε λίγο ανοίγει και η μύτη μου. Μου δίνουν μια εφημερίδα να σκουπίσω το αίμα. Δεν θέλω. Προτιμάω να τρέχει το αίμα στο στόμα μου, να το δροσίζει. Έχω την εντύπωση πως δεν θα τελειώσει ποτέ αυτό το πανηγύρι. Τα ουρλιαχτά από δίπλα συνεχίζονται. Δεν μπορώ να πιστέψω πως και εγώ κραυγάζω έτσι.

Κάποτε αρχίζουν σιγά σιγά να καταλαγιάζουν τα πνεύματα. Οι εσατζήδες λιγοστεύουν. Ακούω που κλειδώνουν τις πόρτες των διπλανών κελιών. Θα πέσουν να κοιμηθούν τώρα οι άλλοι. Πώς θα συνεχίσω εγώ πάλι όρθιος; Δεν θέλω να το σκέφτομαι. Ζητάω να πλύνω το πρόσωπό μου απ' τα αίματα. Δεν μ' αφήνουν, για να μη βάλω νερό στο στόμα μου. Σε λίγο έχω μείνει πάλι μόνος. Ο σκοπός πίσω μου με το κλομπ στο χέρι και η πόρτα πιο πίσω ανοιχτή.

13 Μαρτίου 1973, Τρίτη

Είναι περασμένα μεσάνυχτα. Η νύχτα προχωράει πολύ αργά. Κάνω πάλι πως λιποθυμάω. Διαπιστώνω πως έχουν μετριάσει κάπως τη σκληρότητά τους. Προφανώς θα έχω όψη αξιοθρήνητη. Αποφασίζω να επωφεληθώ. Πέφτω κάτω και δεν ξανασηκώνομαι. Κάνω τον μισοπεθαμένο. Μου πετάνε νερό, με απειλούν, με χτυπάνε με το κλομπ στα πλευρά και στις σόλες των παπουτσιών. Κάποιος με πατάει με το γόνατο στην κοιλιά. Βογκάω απ' τον πόνο αλλά αρνούμαι να σηκωθώ στα πόδια μου. Κάνω πως δεν έχω συνείδηση των όσων συμβαίνουν γύρω μου. Παραμιλάω. Μαζεύονται 4-5 εσατζήδες. Συσκέπτονται. Επικρατεί κάποια αμηχανία. Τελικά με πιάνουν απ' τα πόδια και απ' τα χέρια και με μεταφέρουν σηκωτό στο κελί Νο 0. Εδώ με στήνουν όρθιο με την πλάτη κολλημένη στον τοίχο. Δύο απ' αυτούς έχουν περάσει τα χέρια μου πάνω απ' τους ώμους τους και με υποβαστάζουν. Πρέπει να μείνω σε όρθια στάση με κάθε θυσία. Έτσι λέει η διαταγή. Ξυπνάνε και φέρνουν στο κελί τον αξιωματικό υπηρεσίας. Φοράει στολή λοχαγού. Μου είναι άγνωστος. Ζητάει να του αποκαλύψω την καθοδήγησή μου και την οργάνωση των βομβιστών. «Μόλις μιλήσεις», λέει, «θα σου δώσουμε νερό και κρεβάτι». Φεύγει. Για μισή ώρα ακόμη με βαστάνε οι δυο εσατζήδες. Μετά μ' αφήνουν να στηρίζομαι μόνος μου στον τοίχο και στο περβάζι του παραθύρου. Για μερικές στιγμές με πήρε ο ύπνος όρθιο. Μόλις αρχίζει να χαράζει, κάποιος με αρπάζει απ' τους ώμους και με στήνει πάλι στη μέση του δωματίου όρθιο σε στάση προσοχής. «Μην τολμήσεις και κουνήσεις», λέει, «χάθηκες».

Ξαναρχίζει το μαρτύριο της ορθοστασίας. Κοιτάζω τα πόδια μου και τρομάζω. Έχουν χάσει τελείως το σχήμα τους. Αισθά-

νομαι σαν να μου έδουσε δέσει στα πόδια βαρίδια. Βγάζω τα παπούτσια μου. Ορμάει ο Πέτρου και μου τα ξαναφοράει με το ζόρι. Τα πόδια μου δεν χωράνε πια μες στα παπούτσια. Πεθαίνω απ' τους πόνους.

Σήμερα το πρωί δεν με χτυπάνε συχνά οι σκοποί. Φαίνεται πως δείχνω τελειώς ετοιμόρροπος. Έχω συμπληρώσει τρία μερόνυχτα όρθιος. Δεν μπορώ να σκεφτώ τίποτ' άλλο παρά νερό, νερό, νερό. Αρχίζω να 'χω παραισθήσεις. Παραγγέλνω στον φρουρό κρύα νερά και μπίρες. Επιμένω τα μπουκάλια της μπίρας να 'ναι ιδρωμένα απ' έξω.

Κάποια στιγμή με επισκέπτεται στο κελί ο λοχαγός Αντωνόπουλος. «Κανελλάκη», λέει, «έμαθα πως τη νύχτα μάς έκανες καψώνια. Θα μιλήσεις ή θα σ' αφήσω όρθιο κάνα μήνα;». Του επαναλαμβάνω πως είμαι πρόθυμος να συνεργαστώ μαζί τους. Αγκιστρώνομαι κυριολεκτικά απάνω του. Λέω πως δέχομαι να καταθέσω ότι ενεργούσα κάτω από την επιρροή διαφόρων πολιτικών παραγόντων. Ζητάω να ξαναρχίσει η ανάκριση και να μ' αφήσουν να καταλάβω προς τα πού πρέπει να προσανατολιστώ. Υπόσχομαι να προσαρμόσω την κατάθεσή μου στις επιθυμίες τους. Θυμάμαι ότι στην ανάκριση επέμεναν ιδιαίτερα στο πρόσωπο του Γιάννη Πεσμαζόγλου. Λέω πως είμαι έτοιμος να ξανααυθεντήσω τον ρόλο που έπαιζε η στάση του Πεσμαζόγλου στον πολιτικό χώρο, σε σχέση με τις φοιτητικές κινητοποιήσεις και τη δική μου δραστηριότητα. «Άσε τις σάλτσες», με κόβει ο Αντωνόπουλος. «Εμείς δεν θέλουμε καταθέσεις και ομολογίες. Αυτές τις έχουμε ό,τι ώρα θέλουμε. Αυτό που ζητάμε είναι συγκεκριμένες πληροφορίες, στοιχεία».

Για μεσημεριανό έχει κρέας με χόρτα. Μου δίνουν και το μισό ποτήρι νερό. Έρχεται ο Πέτρου και μου βάζει βερνίκι στα παπούτσια. Φαίνεται πως το βερνίκι κάνει το δέρμα των παπουτσιών να μαζεύει και έτσι σφίγγει περισσότερο τα πόδια.

Ξαφνικά μπαίνει μες στο κελί ένας ξανθός εσατζής με μουστάκι. Μου εξηγεί πως είναι προπονητής του καράτε και αρχίζει να με χτυπάει με ιδιαίτερη μεθοδικότητα και δύναμη. Χρησιμοποιεί τα χέρια και τη ζωστήρα του. Δίνει φοβερά χτυπήματα, αλλά προσέχει πού χτυπάει. Ο Πέτρου παρακολουθεί με καταφανή θαυμασμό. Κάποια στιγμή έρχεται δίπλα μου και πηδάει με φόρα πάνω στα πόδια μου που είναι ηρησμένα. Ο πόνος είναι αβάσταχτος. Ο Πέτρου γελάει ενθουσιασμένος. Ο ξανθός φεύγει λέγοντας πως θα γυρίσει.

Βραδινό πάλι στο κοιμόδινο. Λίγο αργότερα έρχεται στο κελί ο Πέτρου μαζί με 2-3 άλλους. «Θα μιλήσεις, ναι ή όχι;», μου λέει, «για να τελειώνουμε». Δεν απαντάω. Κλείνει την πόρτα. Με βάζει με την πλάτη στον τοίχο. Ανάβει έναν αναπτήρα του γκαζιού και μου τον βάζει κάτω από το σαγόνι. Έχω δύο εβδομάδων γένια. Τα μυρίζω που καίγονται. Αισθάνομαι τη φλόγα στο σαγόνι μου. Το κάψιμο δεν πονάει όσο φανταζόμουν. Νιώθω το δέρμα μου να πληγιάζει. Μου βάζουν τον αναπτήρα κάτω απ' τη μύτη σβηστό, έτσι που ν' αναπνέω το γκάζι. Απότομα τον ανάβουν. Δεν καταλαβαίνω πια τι μου γίνεται. Νιώθω πως έχει καεί η μύτη μου από μέσα. Πονάω καθώς αναπνέω. Μου κάπκαν τα τσίνορα. Τώρα ο Πέτρου παίρνει τσιγάρα. Βρέχει με λίγο νερό τα γένια μου και σβήνει επάνω τους το ένα τσιγάρο μετά το άλλο. Κάθε τόσο φωνάζει «κάτω τα χέρια». Φαίνεται πως προσπαθώ να προφυλαχτώ με τα χέρια μου. Ακούω τον θόρυβο που κάνουν τα τσιγάρα, καθώς σβήνουν στα γένια μου. Φωνάζω από τον πόνο. Έχουν πληγιάσει τα μάγουλά μου. Ένας εσατζής παίρνει το κλομπ. Βάζει ένα πιάτο κάτω απ' το σαγόνι μου. «Για τα αίματα», λέει και ετοιμάζεται να μου σπάσει το κόκαλο της μύτης. Δεν έχω καμία δύναμη να αντιδράσω. Ο Πέτρου φεύγει για μια στιγμή και γυρίζει μ' ένα πιστόλι. Είναι ένα μεγάλο Colt σαρανταπεντάρι. «Αφήστε τον», λέει, «αφού δεν μιλάει, μας είναι άχρηστος». Οπλίζει. «Για τελευταία φορά σε ρωτάω, θα μιλήσεις, ναι ή όχι;». Μένω ακίνητος. Με σημαδεύει ίσια μες στα μάτια. Ακούω το «κλικ» της σκανδάλης. Δεν είχε σφαίρα. Ολοι γελάνε. Δεν τον είχα πιστέψει.

Ξαναπιάνει τα τσιγάρα ο Πέτρου. Πάλι νερό στα γένια. Δεν αντέχω άλλο. Πρέπει να βρω μια διέξοδο. Φωνάζω να σταματήσουν και θα μιλήσω. Θα τα πω όλα. Σταματάνε. Ζητάω να 'ρθει ένας αξιωματικός. «Όχι», μου λένε, «θα τα γράψεις». Μου δίνουνε χαρτί και μολύβι. Ο Πέτρου με προειδοποιεί: «Πρόσεχε, αυτή τη φορά παίζεις το κεφάλι σου». Αρχίζω να γράφω με δυσκολία. Πρέπει να γράψω κάτι πιστευτό και ικανοποιητικό, με στοιχεία. Λέω πως μια μέρα έξω απ' το σπίτι ενός φίλου μου είχα ακούσει κάποιον φίλο του να συζητάει μ' ένα τρίτο πρόσωπο για τη συναρμολόγηση διαφόρων εξαρτημάτων, που θα έρχονταν απ' το εξωτερικό και πως απ' την κουβέντα είχα συμπεράνει πως μιλούσαν για εκρηκτικούς μηχανισμούς. Γεμίζω δύο κόλλες διαγωνισμού. Τα γράμματά μου διαβάζονται με δυσκολία. Ο Πέτρου ρωτάει συνέχεια «τι λες εδώ;». Στο τέλος

κουνάει το κεφάλι αποδοκιμαστικά. Είναι όμως φανερό ότι δεν μπορεί μόνος του να εκτιμήσει την αξία του κειμένου. Το παίρνει και φεύγει. Προσωρινά έχω γλιτώσει.

Η νύχτα προχωράει. Δεν μπορώ να καταλάβω πώς είναι δυνατόν ν' αντέχω ακόμα. Ακούω απ' έξω τη φωνή του λοχαγού Τσάλα. Μιλάει με τον Αντώνη τον Βγόντζα. Μετά πάει στο κελί του Κώστα Αλαβάνου. Η χοντρή φωνή του Αλαβάνου ξεχωρίζει καθαρά. Ο Τσάλας γελάει. Σε λίγο έρχεται και σε μένα. Κοιτάζει τα πόδια μου. «Και να φύγεις από δω κάποτε», μου λέει, «θα είσαι ανάπηρος». Παρακαλάω για λίγο νερό. Στέλνει τον φρουρό και μου φέρνει δύο δάχτυλα σ' ένα ποτήρι. «Παραπάνω δεν κάνει», λέει, «στην κατάσταση που βρίσκεσαι». Μου λέει ακόμα πως θα προσπαθήσει να μεσολαβήσει για να σταματήσουν την ορθοστασία μου το Σάββατο. Η μέρα ήτανε Τρίτη. «Τώρα πρέπει να φύγω», λέει, «γιατί έχω ραντεβού να πάω σινεμά. Θα πάω να δω τον "Λόφο" με τον Σιν Κόνερι. Το 'χεις δει;». Το 'χα δει. Κι αυτός το είχε δει και του άρεσε. Θα το έβλεπε για δεύτερη φορά. Παρατηρώ πως αντιμετωπίζει με κυνισμό τον ανθρώπινο πόνο. «Ποιον πόνο;» μου λέει, «αυτά δεν είναι τίποτα, περίμενε να δεις τώρα που θ' αρχίσει ο δεύτερος γύρος». Και φεύγει.

Η ώρα θα κοντεύει δέκα το βράδυ. Στο κελί μου μπαίνει ο Πέτρου μαζί μ' άλλον έναν εσατζή κοντό με ασπρόμαυρα μαλλιά. Αρχίζουν να με χτυπάνε. Προφανώς εκτελούν τις τελευταίες οδηγίες του Τσάλα. Δεν χρησιμοποιούν ούτε κλομπ ούτε ζωστήρα. Μόνο μπουνιές και κλοτσιές. Το ξύλο κράτησε πάνω από δύο ώρες, δηλαδή περισσότερο από τη δίωρη βάρδια του σκοπού. Οπου με χτυπάνε, το σώμα μου είναι ήδη χτυπημένο και μελανιασμένο. Κάθε χτύπημα με συγκλονίζει. Εχουν σταθεί στις δύο γωνιές του δωματίου και με πετάει ο ένας στον άλλον. Δεν έχω την παραμικρή δύναμη ν' αντισταθώ. Ο κοντός λέει πως είναι ποδοσφαιριστής. Κλοτσάει με ιδιαίτερη δύναμη. Ο Πέτρου τον φωνάζει «Ψίχα», επειδή δίνει πετυχημένα χτυπήματα στην ψίχα, στο ψαχνό. Ετσι νόμιζα. Πολύ αργότερα έμαθα πως το παρατσούκλι του δεν ήταν «Ψίχας» αλλά «Ψάχος», όπως το όνομα ενός ηθοποιού, που είχε κι αυτός ασπρόμαυρα μαλλιά.

Σε μια στιγμή βρίσκομαι πεταμένος δίπλα στην πόρτα. Οι δυο τους είναι απέναντι, μακριά. Το κλειδί είναι στην πόρτα. Μου 'ρχεται η ιδέα να βγω και να τους κλειδώσω μέσα, να προσπαθήσω να φύγω. Σκέφτομαι τα πόδια μου. Δεν ξέρω τι θα

συναντήσω στο προαύλιο. Διστάζω. Είναι πια αργά, το ξύλο συνεχίζεται.

Πέφτω κάτω συνέχεια. Με σηκώνουν και ξαναβαράνε. «Θα μιλήσεις;», λένε, «θα μιλήσεις;». Οι αισθήσεις μου δεν λένε να με εγκαταλείψουν. Κρατιέμαι όσο μπορώ να μη σπάσω. Να μην τους παρακαλέσω να σταματήσουν. Να μην κλάψω. Τους βλέπω που έχουν κουραστεί, έχουν λαχανιάσει. Σταματάνε για πέντε λεπτά να ξεποστάσουνε, να πιουν νερό. Ξαναρχίζουν. Κάθε χτύπημα συνοδεύεται από μια βρισιά. Το βρισίδι το 'χουν ανάγκη για να αισθάνονται δικαιωμένοι. Εχω την εντύπωση πως δεν θα σταματήσουν ποτέ. Ο Πέτρου μου πατάει τα πόδια που είναι ηρησμένα. Αυτό δεν το αντέχω. Φωνάζω όσο μπορώ πιο δυνατά. Ο ποδοσφαιριστής παρατηρεί: «Εδώ είναι ΕΣΑ, τι κερδίζεις που φωνάζεις;».

Κάποτε σταματάνε. Είναι και οι δύο καταϊδρωμένοι και κατακόκκινοι. Αγκομαχάνε λαχανιασμένοι. Στέκω ακόμα όρθιος στα πόδια μου. Η αντοχή του ανθρώπινου οργανισμού είναι απίστευτη. Ερχεται νέος σκοπός. Με βάζει πάλι στη μέση του δωματίου, σε στάση προσοχής και με το κεφάλι ψηλά. Ετσι θα περάσω κι αυτή τη νύχτα.

14 Μαρτίου 1973, Τετάρτη

Η νύχτα προχωράει. Από το ξύλο έχω ιδρώσει πολύ. Ζεσταίνομαι. Επιχειρώ να βγάλω το σακάκι μου. Ο σκοπός επεμβαίνει με το κλομπ. Δεν κάνει να κουνιέμαι από τη στάση της προσοχής. Καταλαβαίνει ότι υποφέρω από ζέστη. Φέρνει δυο κουβέρτες και μου τις ρίχνει στους ώμους. Σκάω. Ο ιδρώτας τρέχει πάνω στις πληγές που έχω στα μάγουλα απ' τα καψίματα. Η νύχτα είναι ατέλειωτη και μονότονη. Απόψε νυστάζω. Σκουντουφλάω. Ένας σκοπός με χτυπάει με τη ζωστήρα του και μου ματώνει τα χείλια. Όλη τη νύχτα δεν έπεσα κάτω ούτε μία φορά.

Κάποια στιγμή ξημερώνει. Νιώθω πάλι τις δυνάμεις μου να ανανεώνονται. Μου δίνουν ζεστό τσάι. Περνάω στιγμές ευτυχίας. Στην τουαλέτα κατάφερα να βουτήξω στο νερό τις κάλτσες που έχω στην τσέπη μου. Τώρα τις βγάζω με τρόπο και τις μασάω να δροσίσω το στόμα μου.

Έχει ξημερώσει για καλά όταν έρχεται στο κελί μου πάλι ο ξανθός με το μουστάκι, ο προπονητής του καράτε. «Γιατί δεν μίλησες ακόμα ρε;» μου λέει. «Την όρεξή σου έχουμε εμείς νομίζεις;». Αρχίζει πάλι να χτυπάει με τη γνωστή του μεθοδικότητα. Δεν του χρειάζεται να φωνάζει και να βρίζει. Χτυπάει σαν να κάνει τη δουλειά του. Όπως θα έσκαβε ή θα έγραφε στη γραφομηχανή. Μαζεύονται μερικοί εσατζήδες και παρακολουθούν το θέαμα για να μαθαίνουν. Σε μια στιγμή, καθώς με χτυπάει στο στομάχι, λυγίζω, μαγκώνεται κάπως το χέρι του στο σακάκι μου και το στραμπουλάει άσχημα. Πέφτει στο πάτωμα και βογκάει από τους πόνους. Φοβάται πως το 'χει σπάσει. Λέει πως άμα σπκωθεί θα πεθάνω. Προσπαθώ να εξηγήσω ότι δεν το έκα- να επίτηδες. Οι άλλοι εσατζήδες τον ειρωνεύονται. Ένας μου

δίνει συγχαρητήρια για το κόλπο. «Είσαι μαφία», μου λέει. Ο προπονητής έχει θυμώσει πολύ. Φεύγει βρίζοντας. Σε μισή ώρα έχει γυρίσει. Έχει δεμένο το χέρι του. Παίρνει ένα κλομπ και με χτυπάει με τ' αριστερό. Τώρα βρίζει κιόλας. Βαράει δυνατά και άγαρμπα χωρίς καμία μεθοδικότητα. Με βρίσκει συνέχεια στο κόκαλο. Με χτυπάει και στα δόντια. Τ' αυτιά μου βουίζουν.

Τα πόδια μου έχουν γίνει σαν μπουκάλες μοβ. Στην τουαλέτα μάζεψα ένα καρφί. Σκύβω και προσπαθώ μ' αυτό να τρυπήσω τα πόδια μου, για να προκαλέσω αιμορραγία. Φαντάζομαι πως το αίμα θα πεταχτεί σαν σιντριβάνι. Δεν συμβαίνει τίποτα. Σφίγγω τα δόντια και χώνω πάλι το καρφί όσο μπορώ πιο βαθιά μες στο πόδι μου. Τίποτα, μόνο μια μικρή πληγή. Ο φρουρός με επαναφέρει στην τάξη.

Έχω συμπληρώσει τέσσερα μερόνυχτα όρθιος, ξύπνιος και χωρίς νερό. Δεν νυστάζω πια αλλά είμαι σαν ζαβλακωμένος. Το βλέμμα μου είναι θολό. Ο πόνος στη μέση και στα πόδια μου χειροτερεύει σταθερά. Με πονάει το δέρμα μου στο πρόσωπο, εκεί που μ' έχουν κάψει. Νιώθω τα χέρια μου να ηρρίζονται κι αυτά απ' το αίμα, καθώς είναι συνέχεια τεντωμένα προς τα κάτω. Η εξάντληση προχωράει. Το χειρότερο είναι η δίψα. Δεν έχω πια καθόλου στόμα. Μόνο ένα ξερό πετσί.

Κοντεύει μεσημέρι. Εμφανίζονται οι δύο ανακριτές μου, ο Αντωνόπουλος κι ο Τσάλας. Τον λόγο παίρνει ο Αντωνόπουλος: «Κανελλάκη, αποφασίσαμε να σου δώσουμε μια ευκαιρία ακόμα. Να δούμε μπας κι έβαλες μυαλό. Αν συνεχίσεις τα ίδια, τα παλιά, θ' αρχίσει ο δεύτερος γύρος. Κι από κει δεν βγαίνουν όλοι ζωντανοί». Φέρνουνε τραπέζι και καρέκλες. Μετά από εκατό ώρες ορθοστασία μ' αφήνουν να καθίσω. Τα γόνατά μου λυγίζουν με δυσκολία. Η πδονή είναι απερίγραπτη. Οι δύο λοχαγοί παραγγέλνουν καφεδάκια. Ρωτάνε αν θέλω κι εγώ να πιω τίποτα. Φοβάμαι πως αστειεύονται. Παραγγέλνω μια Κόκα-Κόλα, ένα τσάι και τρία νερά. Μου τα φέρνουν. Η χαρά μου είναι τέτοια που θέλω να γελάσω. Με κερνάνε και τσιγάρο. Η ανάκριση κρατάει δύο ώρες περίπου. Μετά μ' αφήνουν να συνεχίσω το γράψιμο μόνος μου.

Για μεσημεριανό έχει παστίτσιο. Συνεχίζω το γράψιμο στο κελί Νο 0. Καταθέτω για πράγματα για τα οποία είχα αποφασίσει να μη μιλήσω. Δεν μ' ενδιαφέρει πια αν θα ενοχοποιήσω τον εαυτό μου. Το στρατοδικείο το βλέπω σαν λύτρωση. Μια σκέψη έχω μονάχα στο μυαλό μου: Να μην πάρω άλλους στον λαιμό

μου, να μη συλληφθεί κάποιος εξ αιτίας μου. Κάποτε με παίρνει ο ύπνος πάνω στο τραπέζι. Με ξυπνάει ο Αντωνόπουλος. Έχει νυχτώσει. Διαβάζει όσα έχω γράψει. Δεν δείχνει πολύ ενθουσιασμένος. «Πάρτε τον», λέει, «να φάει και να κάνει νάνι».

Με οδηγούν στο κελί μου, το Νο 6. Σε λίγο βρίσκομαι στο κρεβάτι μου. Δεν τολμάω να το πιστέψω. Φοβάμαι πως όλ' αυτά είναι τέχνασμα. Πως σε λίγο θα μπουνε μέσα και θα με ξαναστήσουν όρθιο. Ομως όχι. Μ' άφησαν και κοιμήθηκα ήσυχα όλη τη νύχτα.

15 Μαρτίου 1973, Πέμπτη

Ξαναρχίζει το γνωστό μου πρόγραμμα. Η ορθοστασία προς το παρόν έχει τελειώσει. Δεν μπορώ να περπατήσω σωστά. Τα πόδια μου είναι πάντα ηρησμένα και πονάνε. Στο κελί Νο 1 ακούω που χτυπάνε ένα νεοφερμένο. Τον είδα αργότερα απ' την τρύπα της πόρτας μου. Είναι ο Διονύσης ο Μπουλούκος.

Συνεχίζω τη νέα μου κατάθεση. Επιμένουν να μου αποσπάσουν ενοχοποιητικές πληροφορίες γύρω απ' την ίδρυση και τη λειτουργία της Ελληνοευρωπαϊκής Κίνησης Νέων. Για καθοδήγηση και βόμβες δεν μου κάνουν πια λόγο. Θα επανέλθουν αργότερα. Από τις 9 το πρωί μέχρι το μεσημέρι με ανακρίνει πάλι ο Αντωνόπουλος. Τα πράγματα είναι σχετικά ήρεμα, αν και κάθε τόσο με απειλεί ότι θ' αναγκαστεί ν' αρχίσει τον second round. Μου δίνουν ένα πακέτο τσιγάρα.

Για μεσημεριανό έχει κοτόπουλο και σαλάτα. Λίγο αργότερα μπαίνει στο κελί μου ο Πέτρου μαζί μ' άλλον έναν. Αρχίζουν να με χτυπάνε με το κλομπ. Το βρίσκω παράλογο να με χτυπάνε μετά απ' όλη την ταλαιπωρία που 'χω υποστεί. Κάποια στιγμή τους διακόπτω. Λέω στον Πέτρου πως θέλω να του μιλήσω ένα λεπτό. Σταματάει. «Τι θες;» μου λέει. Τον ρωτάω πώς είναι δυνατόν να με χτυπάει, αφού του είμαι τελείως άγνωστος, δεν ξέρει καν τι έχω κάνει κι ακόμπ ξέρει πως δεν μπορώ να υπερασπιστώ τον εαυτό μου. Μου απαντάει ήρεμα και χαμογελαστά: «Μα εγώ είμαι σαδιστής, δεν το ξέρεις; Δεν μ' ενδιαφέρει ποιος είσαι και τι έχεις κάνει· εμένα η χαρά μου είναι να σε βλέπω να πονάς». Και συνεχίζει το ξύλο. Φοβάμαι πως λέει την αλήθεια. Σε κάθε χτύπημα που καταλαβαίνει ότι με πόνεσε, βλέπω καθαρά πως χαίρεται. Σε μια στιγμή πέφτω κάτω. Με πιάνει

από τα μαλλιά και με τραβάει. Προσπαθεί να μου ξεριζώσει τις φαβορίτες. Απ' το τράβηγμα των μαλλιών δακρύζουν τα μάτια μου. Προσπαθώ να το κρύψω για να μη νομίσουν πως κλαίω. Κάποτε, τέλος, μ' αφήνουν.

Συνεχίζω να γράφω με αργό ρυθμό γιατί τα χέρια μου τρέμουν. Τα πόδια μου αρχίζουν σιγά σιγά να ξεπρήζονται. Τους κάνω μασάζ. Για βραδινό έχει ψαρόσουπα. Είναι ωραία. Πεινάω διαρκώς. Θα 'χω χάσει κάπου 6 κιλά μέσα σε δυο βδομάδες. Εξω από τα κελιά ο Πέτρου φωνάζει: «Μπες και συ στη φυλακή, μπορείς».

16 Μαρτίου 1973, Παρασκευή

Απ' το παραθυράκι του κελιού, που 'ναι ψηλά, πέφτουν μερικές αχτίδες ήλιου στον τοίχο απέναντι. Καμιά φορά ακούγεται το ραδιόφωνο που λέει την ώρα. Βάζω σημάδι πάνω στον τοίχο στο σημείο που βρίσκεται ο ήλιος κι έτσι μπορώ κάπως να παρακολουθώ τι ώρα είναι.

Συνεχίζω το γράψιμο. Μου 'χουν ζητήσει πληροφορίες για τον Γιώργο τον Βερνίκο. Τους γράφω καμιά δεκαριά σελίδες. Από τις 10 μέχρι τις 2 πάλι ανάκριση από τους δυο λοχαγούς. Σε μια στιγμή έρχεται η κουβέντα για τον ρόλο που παίζει ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός. Ο λοχαγός Τσάλας θυμώνει πολύ. Βρίσκει πως οι παρεμβάσεις του Ερυθρού Σταυρού θίγουν την εθνική μας ανεξαρτησία. Μου πετάει ένα ποτήρι νερό στα μούτρα. Όλα τα χαρτιά πάνω στο τραπέζι γίνονται μούσκεμα. Μεσ στην αναμπουμπούλα βούτηξα ένα κουτί σπέρτα.

Πίσω στο κελί μου πάλι. Για μεσημεριανό έχει φασολάδα. Μου δίνουν να τη φάω με πιρούνι. Η στρατιωτική κουραμάνα είναι υπέροχη. Καπνίζω το τελευταίο μου τσιγάρο. Χτυπάω συνθηματικά στον τοίχο προς την πλευρά που είναι το κελί Νο 5. Σε λίγο μου απαντάνε. Είναι ο Νίκος Καραμανλής. Ξαπλώνω και κοιμάμαι για λίγο. Τσιγάρα άλλα δεν μου δίνουν.

Βραδινό -πατάτες τηγανητές κρύες και σαλάτα. Εχω κρατήσει ένα κομμάτι παλιάς εφημερίδας που μου δώσανε για να σκουπιστώ στην τουαλέτα. Με πάνε στον Αντωνόπουλο πάλι για ανάκριση. Απόψε είναι ευδιάθετος. Κάνει συνέχεια καλαμπούρια. Εκλεψα τρεις γόπες απ' το τασάκι.

Με γυρίζουν στο κελί μου. Μου δίνουν κι ένα κύπελλο με νερό, γεμάτο μέχρι επάνω. Θα 'ναι 11 η ώρα το βράδυ. Οι άλλοι

κοιμούνται. Ξαπλώνω στο κρεβάτι, ανοίγω ήσυχια την εφημερίδα και πριν με πάρει ο ύπνος διαβάζω, καπνίζοντας τις γόπες και πίνοντας πού και πού μικρές γουλιές νεράκι απ' το κύπελλο.

Αισθάνομαι κάτι σαν ευτυχία. Δεν μου λείπει τίποτα.

Υστερόγραφο

I.

Βγήκα από την ΕΣΑ στις 25 Ιουλίου του 1973. Με τα ξεφαντώματα της απελευθέρωσης το ημερολόγιο ξεχάστηκε. Το μεγαλύτερο μέρος του καταστράφηκε στο πλυντήριο. Πλύθηκε κατά λάθος μαζί με το σακάκι που το έκρυβε στις φόδρες του. Τυχαία σώθηκε το παραπάνω κομμάτι, που αναφέρεται στις 16 πρώτες ημέρες της κράτησής μου.

Ήταν μία περίοδος μεστή σε εμπειρίες και βιώματα.

Στα βιώματα αυτά δεν είναι εύκολο να αναφερθεί κανείς, φιλοδοξώντας να τα εκφράσει· να τα διατυπώσει δηλαδή έτσι ώστε να μεταδώσει στον αναγνώστη την αίσθηση εκείνη.

Η απομόνωση, η πίκρα, η άγνοια για το αύριο, η δίψα (εκείνη η δίψα) είναι πράγματα προσωπικά, που σε σημαδεύουν μ' έναν τρόπο μοναδικό και αποκλειστικά δικό σου. Έναν τρόπο που δεν κοινολογείται. Μπορείς να μιλήσεις για τα βιώματα αυτά, να τα περιγράψεις, να τα αναλύσεις ή να τα επιμεληθείς λογοτεχνικά. Μπορείς να ιστορήσεις τη θηριωδία, τον σωματικό πόνο, τον εξευτελισμό, τη λύσσα τους, τη θλίψη σου. Αποτελεί όμως ματαιοπονία να προσπαθήσεις να μεταφέρεις στο χαρτί τη φρίκη ή να μεταδώσεις στον αναγνώστη την αίσθηση τον τρόμου και του πανικού. Ο λόγος, προφορικός ή γραπτός, ακόμη και η τέχνη του λόγου είναι μέσα φτωχά και απρόσφορα για να μεταδώσουν την ένταση και την ποιότητα τέτοιων βιωμάτων. Το εσωτερικά βιωμένο παραμένει και προσωπικά σφραγισμένο.

Αυτό είναι κάτι πολύ γνωστό στους παλιούς συντρόφους, που μοιράστηκαν στο παρελθόν τέτοιες στιγμές. Όσο εύκολο